

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ НАВЧАННЯ ЗА ФАХОМ

У статті розглядається необхідність запровадження багатоступеневого психологічного супроводу професійної підготовки майбутнього фахівця-психолога, потреба створення відповідного рівня формуючої цілісності навчально-виховного процесу, з використанням потенціалу кожної навчальної дисципліни.

Ключові слова: активні методи навчання, особистісна готовність, підвищення якості підготовки, професіоналізація, професійна підготовка, психологічна готовність, психологічний супровід, система освіти.

Постановка проблеми. Проблема професійної підготовки майбутнього психолога до ефективної діяльності постійно перебуває у центрі уваги фахівців та науковців з психології та педагогіки, оскільки з розвитком суспільства неперервно змінюються потреби людей, їх мотиви, цілі, інтереси тощо.

Проблеми фахової підготовки психологів набули для вітчизняної педагогічної науки особливої актуальності. Інтерес до проблем психологічної освіти визначається потребами гуманізації всіх сторін суспільного життя, що, у свою чергу, підвищує потребу держави, установ та окремих громадян у відповідних послугах та висуває перед вищими навчальними закладами завдання підвищення якості підготовки майбутніх психологів.

Соціальні та економічні трансформації, що відбуваються останніми роками в українському суспільстві, призводять до виникнення широкого кола

особистісних і міжособистісних проблем, розв'язання яких потребує кваліфікованої допомоги фахівців. У зв'язку з цим підвищується попит на послуги психологів у різних сферах суспільної діяльності і, відповідно, зростають вимоги до якості фахової підготовки психологічних кадрів у вищих навчальних закладах. Таке підвищення вимог поширюється і на рівень професіоналізму психолога.

Мета даної статті: обґрунтування доцільності підвищення якості фахової підготовки психологів з метою компетентного виконання ними в майбутньому професійних функцій.

Викладення основного матеріалу. Професія психолога є особливим видом діяльності, який вимагає, окрім знань, специфічних особистісних якостей, особливої структури професійної підготовки [2; 9].

Результатом підготовки фахівців-психологів є їхній професіоналізм, що проявляється не лише у високому рівні теоретичної підготовки, але й умінні застосовувати знання на практиці й набувати нових знань; здатності формулювати професійні завдання та знаходити раціональні способи їхнього вирішення; націленості на особистісне самовираження й саморозвиток; умінні здійснювати вибір оптимальних методів досягнення значних якісних і кількісних результатів професійної діяльності та ін.[12; 20].

На актуальності проблеми професійної підготовки та професійно важливих якостей особистості майбутнього психолога наголошують українські дослідники С.В. Васьковська, Ж.П. Вірна, В.В. Власенко, П.П. Горностай, Л.В.Долинська, В.І. Карікаш, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко, Л.Г.Терлецька, Л.І. Уманець, Т.Н. Щербакова та ін.

Аналіз результатів теоретичних досліджень та досвід практичної організації педагогічного процесу в навчальних закладах, що здійснюють підготовку майбутніх психологів, показали, що проблема професійної підготовки майбутніх фахівців з психології в процесі фахової підготовки ще не знайшла свого належного науково-методичного вирішення. Однак певну теоретико-методологічну базу для вирішення цих завдань уже створено. Деякі роздуми щодо базових характеристик діяльності психологів, вимог до

особистості майбутніх спеціалістів, особливостей підготовки кадрів цього профілю представлені в роботах зарубіжних (А. Маслоу, К. Роджерс) і вітчизняних (Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, М.Й. Боришевський, Л.Ф.Бурлачук, Н.П. Зубалій, Н.Л. Коломінський, С.Д. Максименко, В.Ф.Моргун, В.А. Татенко, Т.М. Тітаренко, М.В. Савчин, В.Г. Панок, Н.В.Чепелева, Т.С. Яценко та ін.) науковців [4; 34].

Однією з умов досягнення підвищення якості професійної підготовки майбутніх психологів є запровадження багатоступеневого психологічного супроводу професійної підготовки. Саме це дозволить розкрити інтелектуальний та творчий потенціал студента-психолога, сприятиме виявленню та розвитку професійно важливих якостей особистості, засвоєнню моделей, засобів та прийомів професійної поведінки та діяльності [5; 7].

На сучасному етапі відбувається реформування системи освіти, яке передбачає зміну освітньої парадигми, перегляд змісту навчання, використання таких підходів до навчально-виховного процесу, які сприяли б формуванню компетентних фахівців, здатних максимально реалізувати свій потенціал у конкретній сфері трудової діяльності. Тому гостро постає питання про модернізацію вищої освіти, удосконалення традиційної системи професійно-методичної підготовки майбутніх психологів, підвищення рівня професіоналізму, компетентності, інтелектуальної культури психолога.

Специфіка професії психолога полягає в тому, що об'єктом його фахової діяльності є особистість іншої людини, що, у свою чергу, зумовлює високий рівень вимог щодо його особистісних якостей. Найголовнішими вимогами, що пред'являються до особи практичного психолога, – це самодостатність, упевненість в собі і в необхідності його роботи. Нарівні з цим, психолог має бути орієнтований на людей, з якими він працює. Психолог-професіонал повинен дбати про свою зовнішність, бути приємним у спілкуванні з іншими. Також психологові дуже згодяться такі якості як сильний, рухливий тип нервової системи і висока працездатність. Основними протипоказаннями щодо вибору даної спеціальності є, по-перше, наявність грубих дефектів зовнішності,

а по-друге, комплекси (особистих якостей) людини, що спричиняють її постійні дії, орієнтовані на самоствердження за рахунок професійної діяльності [11; 103].

З-поміж методів навчання, які створюють необхідні соціально-психологічні умови для професійного становлення особистості майбутнього психолога, велике значення мають інтерактивні методи навчання. Вони ставлять студента в ситуацію реальних дій, змушують мислити предметно, досягати відчутного результату. Під час використання інтерактивних методів на інтелектуальну активність впливає дух змагання, протистояння, який має місце в ситуаціях, коли студенти колективно шукають істину. Всі інтерактивні методи (метод дискусії, метод “мозкового штурму”, метод “круглого столу”, метод ділової гри, тренінгу тощо) - це створення ситуації спільної творчої (продуктивної) діяльності викладача і студентів, в якій, з-поміж усього іншого, відбувається процес взаємодії особистостей [1; 3]. У ході викладання циклу дисциплін професійної та практичної підготовки, а також циклу самостійного вибору навчального закладу нам видається доцільним і можливим використання саме цієї групи методів навчання, що й забезпечуватиме психологічний супровід професійного розвитку фахівця.

Через конструювання змісту спецкурсів та добір методів і прийомів роботи на практичних і лабораторних заняттях відбувається одночасне вирішення двох завдань:

1) засвоєння необхідних теоретичних знань з проблем психологічного супроводу особистості впродовж професіогенезу та формування професійних умінь з організації, оволодіння основними прийомами, техніками та технологіями психологічного супроводу;

2) створення умов для становлення студента як повноцінного суб'єкта професійного життя, формування вміння самостійно долати труднощі професійного становлення, здійснювати вибір шляхів професіоналізації [3; 126].

На практичних заняттях організовується пізнання професійної свідомості, структури особистості майбутнього фахівця для того, щоб студент зумів освоїти основний діагностичний інструментарій психологічного супроводу і

водночас зробив висновок про стан готовності до професійної діяльності. Саме це стає вихідною точкою для організації роботи на лабораторних заняттях. Освоюючи інтерактивні техніки роботи психолога, студенти, разом з тим, отримують можливість зміцнити своє професійне “Я”, гармонізувати внутрішній психічний розвиток тощо. Набір вправ для проведення лабораторних занять визначається рівнем розвитку професійної свідомості, сформованості професійно важливих якостей особистості тощо.

У разі значних ускладнень професійного становлення особистості майбутнього психолога, які виявляються під час виконання всіх видів навчальних завдань у ході вивчення спецкурсу, доцільне психологічне консультування студентів [7; 29].

Готовність випускника ВНЗ до професійної діяльності може бути представлена через аналіз процесу етапів оволодіння професією і складається з таких блоків, як професійна орієнтація (готовність до професійного навчання), безпосередній процес опанування знаннями і вміннями у руслі відповідної професії (професійна готовність), наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність), адаптація після завершення навчання до професії (професійна адаптація) [8; 5].

Кожна складова в багатокомпонентній структурі готовності психолога до професійної діяльності має свої особливості формування і розвитку. Психологічна підготовка, що має як мету формування готовності суб'єкта до професійної діяльності, забезпечує вирішення завдань ефективного функціонування всіх структурних компонентів в багаторівневій організації професійної готовності. Результати вивчення педагогічного забезпечення професійної підготовки психолога дозволяють виокремити структурні компоненти в процесі набуття професійної готовності психолога до професійної діяльності.

1. Мотиваційний компонент представлений вибором майбутніми психологами особистісного сенсу професійної діяльності, забезпечення певного рівня спрямованості процесу професіоналізації.

2. Цільовий компонент репрезентується побудовою концептуальної моделі професійної діяльності і визначається уявленнями про результати діяльності.

3. Операціональний компонент можна конкретизувати через побудову майбутньої професійної діяльності та її реалізацію. Розвиток і реалізація індивідуального стилю професійної діяльності при адекватному його поєднанні з поведінковими проявами індивідуальності студентів забезпечують набуття високого рівня професіоналізму.

4. Регулятивний компонент забезпечує підтримку рефлексії (на різних її рівнях) процесу професіоналізації за всіма структурними рівнями професійної готовності до роботи психологом [9; 8].

Готовність як інтегральне утворення особистості, що полягає у вибірковій спрямованості на педагогічну діяльність, виникає на ґрунті позитивного ставлення і скеровується відповідними потребами та мотивами до даної діяльності. Про сформовану готовність можна говорити лише за умови розвинутої у суб'єкта емоційного ставлення, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають, вміння будувати процес спілкування, сформованості таких педагогічних здібностей як мислення, уявлення, спостережливість, комунікативних умінь і широкого набору професійно значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, щирості, доброти, наполегливості і т. ін.

Для підвищення якості професійної підготовки майбутніх психологів від викладачів вищих навчальних закладів вимагається розв'язання низки проблем:

- організація навчально-пізнавальної діяльності студентів з акцентом на їх активність та самостійність;
- формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності;
- втілення інноваційних технологій навчання майбутніх психологів;
- збільшення тривалості практики під час професійної підготовки студентів.

Кафедра авіаційної психології Національного авіаційного університету постійно працює над проблемою підвищення якості надання освітніх послуг та професійної освіти. Так, у навчальні плани більшості професійно спрямованих дисциплін були введені лабораторні та тренінгові заняття з метою набуття майбутніми психологами професійних умінь та навичок. Важливим засобом навчання з орієнтацією на відповідну галузь є цикл дисциплін «За самостійним вибором ВНЗ». Зокрема ними при підготовці психологів авіаційної галузі є: «Психологічні проблеми спілкування в професійних командах та екіпажах», «Психологія авіаційного спорту», «Психологічні технології роботи з персоналом», «Психологія професійного ризику», «Психологія екстремальних та кризових ситуацій», «Постстресова реабілітація».

Широко використовують викладачі кафедри поряд із традиційними методами навчання активні методи, які дозволяють підвищити активність та самостійність всіх учасників процесу навчання. Застосування активних методів навчання дозволяє студентам найбільш повно реалізовувати себе та свої потенційні можливості, розвиває здібності взаємодії з іншими людьми у різних ситуаціях. Завдяки власній активності студент у процесі навчання із об'єкта навчання перетворюється у суб'єкт навчально-виховного процесу. При такій організації процесу навчання головним є не засвоєння знань, умінь та навичок, а пошук, аналіз альтернатив, постановка проблем. Розвивається здібність розуміти себе та інших, керувати своєю поведінкою, формуються організаційні здібності взаємодії та спілкування.

На заняттях з використанням активних методів навчання з'являється можливість формування дуже важливих для майбутньої професійної діяльності якостей: сумісний пошук альтернативних рішень та його прийняття, формування професійного мислення та інші. Студенти висловлюють свої думки, вчаться говорити, тобто удосконалюють свої комунікативні навички, вони ще у студентській аудиторії мають можливість відчувати себе професіоналами [6; 18]. Активні методи навчання дозволяють студентам розвивати мислення, використовувати засвоєні знання в практично-орієнтованій діяльності, що максимально наближена до професійної. При

цьому надзвичайно важливим є оцінювання не тільки знань та умінь, але й творчої самостійності, професійно-етичного аспекту протікання навчального процесу. Загалом, можна стверджувати, що орієнтація на студента вимагає такої побудови процесу навчання, яка потребує зміщення акценту на розвиток студентів; поєднання диференційованого змісту навчання та системи відповідних форм, методів та засобів навчання [10; 56].

Особливий інтерес викликають соціально-психологічні, педагогічні заняття, що проводяться у формі тренінгів (тренінг особистісного росту, тренінг комунікативних навичок).

В останні роки змінюються критерії оцінки діяльності вищих навчальних закладів. Перш за все, оцінка виходила з того, наскільки міцно студенти засвоїли навчальний матеріал, що містився у лекціях та науковій літературі. Тепер при оцінюванні враховується, перш за все, здібність успішного пошуку необхідної наукової інформації, творчий підхід до розв'язання соціально-педагогічних задач, уміння синтезувати матеріали різних навчальних курсів або різних розділів даного курсу, ступінь підготовленості до участі та проведення соціально-педагогічного наукового дослідження.

Висновок

Отже, якість професійної підготовки майбутніх психологів є необхідною складовою гармонізації професійного та особистісного розвитку студентів-психологів, сприяє активізації механізмів самовдосконалення, подолання зовнішніх та внутрішніх обмежень саморозвитку. Роки навчання у ВНЗ повинні бути осмислені та системно представлені як цілеспрямований процес формування професійної готовності до творчої діяльності й професійного росту. Цей процес повинен бути розкритий як становлення особистості практичного психолога, який під час підготовки оволодіває професією, її багатосторонніми особливостями, цілями та вимогами, аж до необхідного рівня розвитку своєї мови й уміння володіти собою. Кожний навчальний рік має бути спрямованим на реалізацію різних і при цьому достатньо автономних цілей. Сукупність цілей, які поставлені перед ВНЗ щодо підготовки психологів-

практиків, дозволить створити необхідний рівень формувальної цілісності навчально-виховного процесу, з використанням потенціалу кожної навчальної дисципліни.

Література

1. *Бадмаев Б.Ц.* Методика преподавания психологии / Б.Ц. Бадмаев. - М.:ВЛАДОС, 2001.-304 с.
2. *Битянова М.Р.* Школьный психолог: идеясопровождения / М.Р.Битянова // Директор. - 1997. - № 3. - С. 4-12.
3. *Зеер Э.Ф.* Психология профессий / Э.Ф. Зеер. - М. : Академичекий проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. - 336 с.
4. *Климов Е. А.* Психология профессионала / Е.А. Климов. - М. : Прогресс, 1996. - 348 с.
5. *Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : м-ли до першої лекції* / [Уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, Ю.В.Сухарніков] ; відп. ред. М.Ф. Степко. - К., 2004. - 24 с.
6. *Панок В.* Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.18-28.
7. *Рибалка В.В.* Психологічна культура особистості у професійній підготовці та діяльності практичного психолога // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.29-32;
8. *Самыкина Н.Ю.* Формирование личностной готовности психологов к первичной профилактике наркомании в бредестаршекласников : автореф. дис.на здобуття наук.ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.Ю. Самыкина. Калуга, 2002. - 23 с.
9. *Фоминых Е.К.* Формирование готовности к личностному самоопределению в процессе профессионализации: автореф. дис. на здобуття

наук.ступеняканд. психол. наук:спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Е.К. Фоминых. Казань, 2000. - 17 с.

10. *Шевченко Н.Ф.* Актуальні питання професійної підготовки психологів у системі вищої освіти // Психологічній службі системи освіти України 10 років: здобутки, проблеми і перспективи. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.186-189.

11. *Шинкаренко О.* Про деякі мотиви вибору професії практичного психолога//Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.54-56.

12. *Володарская И.А., Лизунова Н.М.* Система підготовки психологов в США // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 1989. - №3. – С. 50-62.

Т.О. Ковалькова

Повышение качества профессиональной подготовки будущих психологов как важное направление обучения по специальности.

В статье рассматривается необходимость внедрения многоуровневого психологического сопровождения профессиональной подготовки будущего специалиста-психолога, потребность создания соответствующего уровня формирующей целостности учебно-воспитательного процесса с использованием потенциала каждой учебной дисциплины.

T.O. Kovalkova

Increasing of professional preparation of future psychologists as an important direction of teaching on speciality.

In the article is examined the necessity of introduction of many levels of psychological accompaniment of professional preparation of future specialist-psychologist, necessity of creation of the proper level of forming integrity of studying and educational process, using the potential of every educational subject.